Paulo VI - garrenaren agiri berria

ZUZENTASUN GEHIAGO

Agiri berri bat argitaratu du VI garren Paulo aita santuak Eliza gaurko munduan gehiago txertatu nahirik eta gaurko arazoeri argi emanaz.

Aurrera doa gizadia. Eta aurreratze ortan lehen ikusten etziran arazeak eta lehen sortzen etziran galdera berriak jaiotzen dira. Aurreratze onek buruauste berriak dakazkigu.

Agiri au lo zorrean eta otoitz goxo utsean dauden kristauentzat extenkada zorrotza dala uste dugu. Dirudun eta jauntxoentzat mingarri. Burrukan sartuta dauden zenbait kristauntzat eztabaidagarri.

Dena dela agiri onen berri emango dugu Z. A.-ren leiotilla ontatik. Gaurkoz alderdi auxe aipatuko dugu: agiri onen zuzentasun egarria.

"Bildurgarrizko aldeak daude errialdeetan ekonomi, kultura eta politika kontuan. Batzuk industriaz jantziak dauden bitartean besteak nekazari-aroan arkitzen dira. Batzuk ondasunez ornituŕik arkitzen diran bitartean besteak goseak daude. Batzuk jakinduriaz jantziak dauden bitartean, besteak irakurtzen ere ez dakitela arkitzen dira".

"Toki guzietan dago zuzentasun gehiagoren egarria, egiazko pakearen ametsa, gizonen eta errian arteko begirune-irrika".

"... Arrazaz, jatorriz, gorputzeko-azalez, kulturaz, sexez eta erlijioz zapaldurik daudenen bidegabekeria aipatu beharra dago".

"Estadu baten barruan daudenak berdiñak izan behar dute legearen aurrean: erraztasun berdiñak izan behar dituzte diru-biderako, kulturarako eta aginterako: guztientzat berdin zabaldu behar dute nazioko ondasunak".

"Etengabeko zirikaldi ditu gizonak norberekoikeria eta jauntxokeria. Gero eta sena obea behar dugu bidegabekeri berrietaz ohartzeko".

"Non-nahi sortzen dira bereizkeri berriak errieri, kulturari erlijioari eta politikari begira". Sarritan ahaztutzen dira giza-eskubideak. Eta parra ere egiten zaie edo itxura utseko begirunea besterik etzaie gordetzen".

Tartean noiznahi irakur ditezke onelako itzak edo antzekoak. Gizarteko desberditasun eta bidagabekeriak salatzen ditu Paulo VI-garrenak. Eta guziori zuzentasun, elkartasun eta berdintasunaren aldeko lana erakusten digu.

Ez dago geldi egoterik.

"Bakoitzak aztertu beza orain arte egin duana eta ikus emendik aurrera zer egin behar duan. Ez da aski egi batzuk gogoratzea, asmo onak eukitzea, bidegabekeri bildurgarriak azaltzea, eta igarlearen antzera gogor salatzea. Bakoitzak bere erantzunkizunari eta bere lanari eldu behar dio".

Aspaldiko auzia gaurkotzat

Ez nuke nai, emakumearen gorapen edo «promozio» deritzagun orren aurka naizela iñork uste izaterik. Ez orixe. Baiña gaurko gazteriak uste du, emakemearen aldezko ekimza ontaz, leengoek ez zutela ametsik ere egin, eta gaxoak ojundo itzik atera gabe, apal-apal jasan zutela gizonak ezarritako kateak, edo bere menpeko izatea.

Au idazten dedan onen gogoan ere, ez zuten iskanbilla ta zarata gutxi atera ingeles emakumeek «sufragista» izenez ezagutu genituenak. Legeak gizonezkoak egiten dituzte, ta beretzat egin ere. Emakumearentzat, gizonbidez linburtzea, ta bere edertasunari omen-egitea, bear duana dollorkeri gabe ematea, ta onbidez poz ematea. Baiña gizarteon nagusi, beti bera.

«Sufragistentzat» ordea au ezer gutxi nunbait, eta emakumeari, emakume bezela bere balioa aintzat artu, ta zegokiona gizonezkoei bezela gizartean zegozkion eskubideak ematea.

Ez dakit orrela izango zan, baiña emakume ausartsu aiek, egunkari ta aldizkarietan gizonok parregarri azaltzen zituzten. Mari-mutil, zarkote, itxusi batzuk bezela erakusten zizkiguten. Ainbesteraño, emakume zatar baldar bat ikusten genduenean emakumeak, geuk ixekaz esan oi genduen: «Sufragista» dirudi. Auteskundeetan botoa emateko eskatuaz jeiki ziran onekin beren alderako beste zerbait geiago lortzeko itxaropenez. Baiña, orain bezela leen ere, emakumeak, edertasunak ematen dion erakarpena maite. Ta idazle, gizon maltzurrak, ain parregarri ipiñi zituzten, emakume, ausartsu aien aldera besteak etzuten nai-izan jo. Ta ezer gutxi lortu ta ixildu eqin ziran.

Orain ordea, gizonezkoa bera da emakumearen gorapen au altxatzen duena. Ez daukagu botoa eskatzen jeiki bearrik, eskubide ori aspalditik badegu-ta. Eskubide au degula zaartu geranok, ezer asko lortu degunik... ez det uste.

Tene

E T S A I A K

Norbaitek esan dezake, agian, berriz ere euskera arloaren ingurua aztertzen ari garela eta hobe lizatekeala proletargoaz hitz egitea.

Proletargoaz hitz egiteko garaia ere etorriko ahal zait. Baina euskeraren hil edo biziko kinka estu hau benetan larria dugunez, ez dezakegu, inolaz ere, denborarik gal. Zenbait prolema, arrunta izan daiteke mundu zabalean, baina euskeraren prolema euskaldunoi bakarrik dagokigu, gure gurea da, nahiz eta Europa oso baten kultura zati nabari izan, ez dugu-ia kanpotiko laguntzarik.

Kondairaren zehar euskera galduz etorri da Euskal Herrian. Galtze hau, kanpotik izanik noski, batetan gudu gora beherak izan direlako, besteetan inguruetako Herrien kulturak eraginiko kutsuz, dena dela, Euskal Herriaren mugak kanpotik barruruntz batzen eta gutiagotzen etorri dira.

Gaur Euskal Herriaren bihotz barnean bertan dugu prolema garratza eta ea nola konponduko, zera da, gure betebeharra. Gaur ez dugu ia euskal huts eta erdal huts diren muga bitarterik, erdi nahasi baizik. Baina Euskal Herri bat bada oraindik eta euskal konzientzia ere bai, euskeraz mintzatzen eta euskera bultzatu nahiz ari bai gara.

Hara baina, euskerak etsai asko du gaur egun. Baina bada etsai kaltegarri bat: zerbait euskeraren alde egin ahal izan eta egiten ez duena. Hori da gaur, guk dadukagun etsairik txarrenetakoa: Euskeraren alde zerbait egin ahal izan eta egiten ez duena; hortarako ahalmena izan eta euskeraren alde jartzen ez duena; euskaltzalea dela ere esan eta ezer onik egiten ez duena euskeraren alde.

Euskerak lagun asko behar du biziko bada. Denon laguntzaren egarri da euskera.

Herri ta hiri bakoitzean beti izaten da euskeraren alde zerbait egin dezakeen norbait, baina martxan jarri beharrekoa, bultza ere egin beharrekoa. Batetan euskal irakaskintza martxan jarri dezakeen gizon edo emakume preparatu bat; bestetan maisu bat, edo apaiz bat edo, norbait. Gutxienez non-nahi dagoke bila ibiliez gero.

Hiri nagusi samarrez ariko banintz, eta bizi naizen Eibar honetatixe radio bat edo beste egin nahiz jarri, 25en-bat kilometrora euskera hiltzen zaukula esan nezake, hau da. Gasteiz alderuntz radio bat joko banu, Eskoriatzan bukatuko lizateke gure mintzairaren bizia.

Handik gora hauzo ttipi edo baserri bakarti batzuk arki genitzake, baina kale-hiritzat harturik, Eskoriatza genduke euskeraren muga.

Eta nola dadukagu Eskoriatzan euskera? Beste zenbait herritan bezala jende helduak bakarrik hitz egiten dutela, baina ia ume denak erderaz. Non nahiko kanta zahar beldurgarri bihurtzen ari den kakoa.

Baina zer egiten da Eskoriatzan euskeraren alde? Nik dakidanez, ezer gutti.

Hogeitamar bat ume dituen ikastola bat omen dago eta andereño bakar bat. Ez dakit hortik aurrrea joteko nolako giroa izan dezaketen, baina badirudi neska gazte baten edo biren lan hutsak eraginiko lana dela. Eta nola daude gurasoak? Eta nola ote daude zerbait euskeraren alde egin lezaketen gizon eta emakumezkoak? Zer nolatan ote daude ere euskeraren alde egin behar eta lezaketen bertako apaizak?

Itxura danez, ez bide dago herrian kontzientzia askorik. Baina bai kontzientzia hori esnatu behar luteken zenbait. Beraz horiek dira, hain zuzen, Eskoriatzako euskeraren egoera zuzper dezaketen pertsonak. Nor dira, bada, pertsona horiek? Nor da euskeraren alde zerbait egin dezakeen hori eta egin dezakeanarren egiten ez duena?

Hamalka herriri buruz egin ditzakegu galdera guzti horiek.

Besterik ez denean, apaizak ditake egokienak. Baina ikus dezagun zer nolatazkoa den Eskoriatzako egoera. Eta azter dezagun beren meza antolaketa eta betikoa. Larunbatetan, arratsaldeko 8-etan (iluunabarra) meza osoa euskeraz omen da. Zorionak! Baina azter dezagun igandeetakoa. Goizeko 7,30 etan, goizegi delako noski ez omen da ia inor joaten eta euskeraz izaten bide da. Meza Nagusia, berriz «Herriko Meza» deitzen omen diote, goizeko hamarretan, «Herriko meza» deritzanarren, sermoi edo hitzaldia erdera hutsez, meza erderaz, eta inoizka «kanta sinboliko» antzean kantatxo bat euskeraz. Hau folklorekeria hutsa da.

Eguerdiko hamabietan beste meza bat. Dena erderaz. A, hori bai! Jaun-hartzean «Ogi Zerutik...» kantatzen omen da. Folklorekeria esatea baino hobeto deritzat «folklorismoa» esatea eta barka nazate ia gramatikalariek.

Gauzak agirian jarri beharra izaten da eta jarri egin behar. Egia gordinak direnean min izaten dugu.

Horrela galtzen dugu geure herrietako euskera eta euskal giroa. «Glero Indigenaz» mintzatzen zaigunean, beti txinarrak, Ekuadorko basati antzeko gizonak edo Afrikako beltzak ekartzen dauzkigute aurpegira. Gu, geu, Euskal-Herrian euskaldunok «indigenak» ez bagina bezala.

Eskoriatzaz ari garenez, nork lan egin behar du euskeraren alde, eta nola? Elizaren aldetik euskerari aurrera-bidea emanaz, bertoko apaizek Kristoren egiak ahal denik eta gehienez euskeraz emanaz; meza moldaketa horretan orain duten baino euskal giro hobeaz eginik. Badute puntu honetan txalogarri izan den ikasbidea: Joan den Apirilaren azkenetan Donostiako gure Gotzai jaunak Eskoriatzan haurren konfirmazioa egin omen du eta ia dena euskeraz egin ere. Txalorik bero ta gartsuenak Gotzai Jaunari.

Eta zer esan ikastoletaz? Bat bakarra ahal dago? Nork lagundu dezake? Nor dago kontzientziatua? Ez ahal da herrian horretarako jende askorik ikusten, «dolce vita» bat besterik egiten ez ezik? Beraz, kontzientziatuak dauden bakanek, edo-ta euskeraren alde lan egiteko doaiak dituztelako, nor-nahi dela, horiek dira eta izan behar ere benetako ekintza sakon batean abiatu behar lizatekeanak. Besterik ezean, hor ere, gutxienez, apaizek berek, lagunik hoberenak. Lagundu Ikastolei!

Ikusten denez, eskola aldetik preparatuak direlako, bestalde herriaren aurrean zerbait errepresentatibidade edo ordezgarritza dutelako, edo, nola-nahi dela ere, horretarako konzientziatuak baldin badira, egokien lizateken horiexek izan behar dute euskera aldaz goran eta zuzper aldi batetan jarri behar dutenek: giroa sortuaz, ikastola indartuaz, gurasoak kontzientziatuaz. Gipuzkoan den Ikastola Elkarteari ere eskaria eginaz, noski, hitzaldi edo nolabaiteko laguntza lor dezaten hiri horretakoek.

Mezatan ordea, euskerari lehentasun edo preferentzia emanaz.

Eskoriatza, beste zenbait euskal hiri bezala, euskal aldetik hiltzen uzteko eskubiderik ez baitugu. Geroko gizaldiek Euskal Herrian euskera galdua aurkitzeko baino, euskera bizi ta indartsu izatearen eskubide oso-osoa dutelako. Ez dadukagu euskera geure ahulkeriazko jokabide merke bategatik bazterreratua hiltzen uzteko ez eskubiderik ez eta arrazoirik.

Eskoriatza, Eibartik begira jarririk, euskal azken hiria edo herria dugu Gasteizera bidean. Zerbait egin dezakezutenok bil zaitezte, eta bai ikastolei, bai euskal giro oso bati benetako indarra eman hizaiozue, hori baita euskeraren aldetik Euskal Herriak eskatzen daukuna eta baita geroko gizaldiek. Geroko gizaldi horiek ez gaitzatela madarika.

Zeuen eskuetan, zeuen gogoetan, zeron betebehar, zentzun eta kontzientzietan duzue ekintza.

Imanol Laspiurrek

EUSKAL MITOLOGIA

EUSKALDUNA

Beldur naiz gaurkoan, zeren eta agian ez dira ados izanen nere jardun honekin, ez ezker-eskuingoak ez eta aintzingibelekoak ere. Baina, irakurle, honetzaz ez bazara kontent, egizu zuk zeure molde eta gisara. Bidenabar diot ez dudala neure iritzia erdiko bidetik eraman nahi. Baina ozka lezadan gaia eta saia nadin galdera hauei erantzun ematera:

NOR DA EUSKALDUN?

NON DATZA EUSKAL IZAERA?

Zu eta ni euskaldun gara, baina ez genduke agian esanen, geure eusgaldun izaera non datzan. «Euskaldun gara», baina zergatik euskaldun eta ez ijitoar? Euskera hitzegiten dugulako? Odol berezi bat dugulako?... —Bai, eta ez. Zeren ez datza hemen geure euskal izatearen aizken funtsa.

Arrazoi hauk zinezkoak badira ere, zenbait mito aztarnaz kutsatuak dira. «Euskaldun» hitza mito berezi baten gordailu eta habia da. Hitz honen azalak esanahi asko du eta mota askotako gizonak eta egoerak estaltzen dira hitz honen muinean.

Ene baitan, «Euskaldun» hitzaren mitoak hiru eratako alderdiak ditu, hain zuzen ere izaerari, hizkuntzari, eta sor-leku edo lurrari dagozkien alderdiak. Hiru alderdi hauk bakarka aztertuko ditut: beraz mito honen azterketa lan bakarra izanik hiru ataletan banatua emanen dizuet. Gaurkoan hizkuntza alderdiari ekinen diot.

—oOo—

Joan den hileko igande batez eta bertsolari saio batean, bertsolari bati (Lopategi), «nor zen euskalduna» esan zezala, otoi, eskatu zitzaion; bere bertsoan eta erantzun gisara definizione hontara heldu zen:

«Euskeraz egiten duna
da Euskalduna».

Ene aburuz jatorra eta zuzena deritzat erantzun honi, baina sakonagoan aztertzen badugu argi genkusake mitoz kutsatua dela. Bertsolariaren erantzuna hontara biltzen da:

EUSKALDUN = EUSKERA-DUNA.

Definizione hau «tautologia» bat dugu, alegia, mugatzen ahalegintzen den hitza orobat berdinean definitzen du. Muga, mugaz du neurtzen. Hitz bat, hitz berarekin du definitzen.

Mitoak tautologia du gerizpe eta gordailu. Desmitogintzaren egitekoa zera da: hitza bortxatu eta kanporat aterarazi. Hitza mitoaren habia denez gero, hitzatikan at jarrarazi behar. Beraz, eta sarrienik mitoa tautologia batean gordetzen da eta han datza xelatan, definizione (Jakintza) jator baten beldur.

Direla lau hurte, 1967-ko udaberri mugan hain zuzen, gora behera asko izan zen Z.A.ko orrialdeetan euskaldun izatearen inguru. Zertarako? Zergatik euskaldun? Eta ugari ziren iritziak; haietako zenbait iritzi aztertuko dut.

«Euskerarik gabe, euskaldun iraunen ez dudala garbi dago niretzat», zion batek. «Euskalduna naiz euskera bidez» besteak, eta hirugarrenak: «Euskaldunak gara, euskaldun garelako». Ez noakizue azterketa bortitzik egitea, zeren argi dakusagu hiru iritzi hauek ere, tautologia dutela beren pentsaeraren ardatz. Mito berdinean erortzen dira, zeren euskaldun nor eta zer den adierazteko, ez dira «Euskaldun» hitzatikan at jarri, aitzitik «Euskaldun» konzeptoan dira babestuak. Besterik litzake agian, EUSKERA zer den esanen baligute. Beren definizionearen kurpil itxitikan erten beharrean izanen ziren orduan. Beste zenbait konzepto eta hitz eskuratuk beharko zuten, euskaldun nor den esateko.

Neuk bertsolariaren definitzea ontzat emanaz, alegia euskalduna euskeraz hitzegiten duna dela onhartuaz, definizione hau zabaltzera «irekitzera» noakizue, eta baldin «euskaldun» hitza bortxaturik gertatzen bada, mitoa desegina izanen da.

Zer da HITZA? arrunt eta xeheki esanik: «HITZA GIZONAREN EKINTZA BAT DA». Bai, hitza ekintza bat da, gizonak lan eginez eta nekaturik erditzen duan ekintza bat. Pertsona bakoitzak bereziki ekiten dio munduari; beraz eta «hitza» lan bat danez, alegia gizon bakoitzak munduarekin duan harremanen agerpidea, pertsona bakoitzak bere «HITZA» berezia izanen du. Halaber gizon elkarte bakoitzak.

Gizon eta gizaki mota bakoitzak, harreman berezia du munduarekin eta beste gizonekin, eta hain zuzen ere langile batek eta nagusi batek ez dituzte mundu eta giza-inguru berdinak, beraz beren «hitza» ez da berdina izanen. Alegia bi gizonok «bai» hitza aho soinu berdinaz diote, baina agian esanahi desberdina muin dutelarik. «Bai» esatean ukatu ere egin daiteke.

Argi alderditu behar ditugu «hitza» konzeptoaren muina eta azala. Agian batak eta besteak euskeraz mintzatzean ardura eta interesa desberdinez saiatzen gara eta ezin genezake elkar kompreni. Zeren azala berdinaz, muina, funtsa eta esanahi ugari adierazi liteke. Denok euskeraz mintza arren ez dugu errealidade berdina hitz-egiten. Batzuek HERRIA «hitz» egiten dute eta besteek beren interesa dute «hitz» egiten. Beraz, euskalduna, HERRIA eta haren interesa hitz eta errealidade bihurtzen, lantzen eta egiten duena da. «HITZ» hori ez da ahoko hortzetik zintzilik dagoen zerbait, ezenez kalean eta fabrikan osatzen den gauza bat da.

Euskeraz dakiten guztiak ez dira euskaldun, zeren zenbaitek euskeraz hitzegin arren HERRI-DESEGINTZAN saiatzen dira. Zenbait alorretan HERRIA ondatzen ari dira. Euskalduna euskeraz mintzatzen dena da, baina euskeraz hitzegiteko era asko da, jatorra bata eta arrotza bestea. Zer nolako mundua eta herria tautu eta landu (lan=hitz), halako euskalduna. Euskal Herria «HITZ» egiten duna da euskaldun. «Euskera duna, euskalduna da» definizione arrunt honek segurantzi bat dakar bere barnean, esaera borobila, berezkoa dirudi... eta hor datza mitoa. «Euskaldun» hitza bertxatu behar dugu bere esanahi jatorra ezagutze arren. Hizkuntzaren «formalismo» batean eroriak gara, baina agian azala baino muina eta esanahiak axola handiagoa dute. Euskalduna nor den jakiteko euskeraren barne muinari so egin behar diogu eta ez azal gorrian gelditu.

Harro behar dugu izan «Euskaldun» izena daramagunak, baina emeki joka behar dugu izen hori edonorri erastean, zeren bat da izena eta besterik da izana. Euskera baldintza bat da geure burua jasotzeko baldintza bat, eta geure Herria eta gizartea tankeratzeko gai. Euskera lanerako tresna bat da eta gu geurok landuaz landuko dugu euskera, Euskera berri bat, gure nortasunaren agerpide izanen dena.

Geure euskerak HERRIGINTZA izan behar du bere gai, lan eta HITZA.

Luis Haranburu-Altuna